

ОСОБА В СИСТЕМІ РЕЛІГІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Особистість є складною динамічною системою: вона має властивість змінювати співвідношення структурних складових її підсистем, які мають широкі модифікаційні можливості. Відповідно й людську діяльність можна розглядати як динамічну систему різних видів і форм. Але «на кожному етапі людського життя один з видів діяльності є головним, провідним, і це, - як слушно зауважує М.Каган, - визначає своєрідність структури діяльності на даному етапі розвитку особи» [Каган М.С. Человеческая деятельность.- М., 1974.- С. 269-270].

Провідним видом життєдіяльності людини, що усім своїм єством увійшла до релігійного середовища, прилучилась до трансцендентного, поєдналась з Божественним таким можна вважати релігійну діяльність. Фактично релігійна діяльність - це духовно-практичне опанування світом віруючим індивідом. Відтак релігію можна розуміти як модель діяльності віруючої особи і відображення світу. Окремі види людської життєдіяльності, що засвоюють ті чи інші аспекти буття, звичайно, дозволяють сформуватися і реалізуватися певним особистісним компонентам, сприяють створенню цінностей культури особи. Але саме релігія - релігійні відносини актуалізовані в релігійній діяльності відображають буття в його цілісності, а не в окремих аспектах. Тоді з впевненістю можна твердити, що головне суспільне призначення релігії полягає в збереженні культури й життєвого досвіду людства. Засобом цього збереження саме і є релігійна діяльність. Цим пояснюється поліфункціональність релігійної діяльності. Останнє обумовлює необхідність і цінність релігії для всіх етапів історичного розвитку людства.

В системі суспільних відносин майже кожній з функцій релігійної діяльності (пізнавальна; виховна; мова, засіб інформації і комунікації та інші) можна відшукати аналогі: наукове пізнання, педагогіка, спілкування, праця та інші. Релігія не заміняє достатньо жодну із зазначених форм суспільної діяльності людини, оскільки вона веде, відновлює, моделює цю діяльність специфічно. Ключем до розуміння цієї специфічності є ті функції релігії, які практично ніщо не дублює і які є унікальною прерогативою релігійної діяльності. «Релігія немов би

---

* БУЧМА Олег Васильович – кандидат філософських наук, науковий співробітник Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г.С.Сковороди НАН України.

починає з відображення суцього, причому саме ущербного, невільного стану людського буття. Але не сама ця ущербність, не сам хід практичної діяльності веде до надприродного - рефлексія людини над станом і сенсом свого буття є одночасно пошуком надсуцього ... *релігія є таким практично-духовним входженням людини у світ, яке визначається станами її несвободи і полягає у вірі в надприродне вповнення цих станів культовим чином* [Лобовик Б. Релігія як феномен і категорія релігієзнавства // Українське релігієзнавство, № 4.- К., 1996.- С. 4-5].

За певних обставин будь-який вид людської діяльності, здавалося б навіть такий, що до релігії має не зовсім близьке відношення, набуває релігійного значення, форм релігійної діяльності. Відомий дослідник релігії Е.Шюре писав, що «в первісні часи, коли письмо було виключною належністю священнослужителів, на нього дивились як на щось священне, як на релігійну діяльність, а з самого початку як на божественне натхнення» [Шюре Э. Великие посвященные. Очерк эзотеризма религий.- Калуга, 1914.- С. 28].

Через зв'язок з трансцендентним і специфічну релігійну насолоду в процесі релігійної діяльності відбувається і пізнання, й передача досвіду та інформації, і аналіз станів буття. Все це, безумовно, приводить до необхідності розкриття проблеми людини, яка саме й визначає специфічне призначення і природу релігії, - людина, що є центром світу.

Особа в процесі своєї життєдіяльності не тільки розкриває свої сутнісні сили, але й будує, збагачує, розвиває їх. Зміст сенсбуттєвих реальностей особи утворюють такі філософські категорії як віра, надія, любов, мрія, сенс життя і смерті тощо. Ці реальності поєднуються, перетинаються, групуються утворюючи вузлові категоріальні конструкції, в яких, незалежно від їх витлумачення, завжди відчутний безпосередній чи то опосередкований зв'язок з релігійною сферою. Вони нібито проходять, переломлюються через призму релігійного відношення, набуваючи нового смислового значення. Тому широко розповсюджений, часто і справедливо вживаний розподіл релігійної діяльності на культову і позакультову в соціології релігії [Див: Яблоков И.Н. Социология религии.- М., 1979.- С. 182] мабуть є не досить вдалим у застосуванні його до філософії релігії, яка має досягнути релігійний феномен у всій своїй єдності, сукупності, у всій тотальності взаємозв'язків і відношень. Мабуть все таки культовий, ритуальний, чи обрядовий елемент завжди є присутнім і в позакультовій діяльності, яку можна вважати релігійною, адже вона детермінується актом віри, зв'язком з трансцендентним, надприродною Божественною волею тощо.

Складною діалектичною взаємодією зовнішніх надіндивідних, предметно-виражених і внутрішніх суб'єктивно-індивідуальних інтенцій

людського буття, що інтегруються в конкретній особистості постають релігійні відносини. Релігійні відносини, а саме їх певна система взята в конкретно-визначеному часово-просторовому відтинку детермінує релігійну діяльність як на загально-колективному, так і на індивідуально-особистісному рівнях. Тому у релігійній діяльності особою своєрідно персоніфікуються і виявляються відносини і цінності, визначальні для певної релігійної спільноти. Характер спілкування між віруючими індивідами детермінує якісний рівень їх взаємодії з релігійними спільнотами. В процесі цього спілкування відбувається обмін традиціями, цінностями, стереотипами поведінки.

Передумовами релігійної діяльності є релігійні стимули, що свідомо застосовуються окремими особами чи релігійними спільнотами для безпосереднього впливу на індивідуальних чи сукупних об'єктів.

Будучи виявом певних релігійних відносин, релігійне стимулювання безпосередньо чи опосередковано визначає форму релігійної діяльності, її спрямованість на реалізацію колективних чи особистих потреб, регулює її ефективність та якість.

Розглядаючи релігійну діяльність на двох рівнях - колективному й особистісному, необхідно підкреслити первинність саме особистісного рівня, його динамічну роль (особа є відправним моментом релігійної діяльності) на відміну від колективного, яке є статичним її чинником.

Індивід вступає в релігійні відносини, а значить постає як суб'єкт релігійної діяльності тоді, коли починає переживати, тобто ціннісно відноситися до процесу своєї життєдіяльності переживати всі свої життєтворчі компоненти в релігійній якості, яка виявляється як внутрішній критерій екзистенційного відношення особи до світу.

Будь-який творчий акт особи є не що інше, як творчість самого її життя, реалізація свідомо заданої її життєвої траєкторії. Але життєва траєкторія людини розвивається на фоні життєвої траєкторії соціуму і є певною мірою від неї залежною. Іноді їх несумісність позбавляє можливості особу реалізувати свій потенціал в безпосередньо життєвих, предметних формах і змушує її зосередитись на різних формах духовної творчості, зокрема в релігійному її вияві.

В релігійній діяльності цілісність особистості стверджується взаємопереходами світоглядних установок в реальні вчинки особи, перетворенням світоглядних питань в світоглядні проблеми і творчим вирішенням їх як в самому світогляді, так і в різноманітних особистих модифікаціях життєдіяльності.

Сутнісний вияв особи, її самореалізацію в релігії можна розглядати з точки зору і діяльності як такої, і предметної практики, й

духовного виробництва, й людської творчості, й спілкування, й вільної самореалізації тощо,

Релігійна діяльність постає як творча діяльність, що детермінована сутнісними якостями особи - прагненнями, бажаннями; вмотивована потребами самореалізації, самоактуалізації особистості в творчості.

Вона є водночас і як умова, і як спосіб буття творчого потенціалу віруючої особи. Індивід, реалізуючи в своїй діяльності свою сутність, стає творцем.

Творчий потенціал особи постаючи як сукупність можливостей, потенціалів, зокрема перетворювально-предметного (навички, уміння, здібності), пізнавального, аксіологічного, комунікативного, художнього, перебуває під активним впливом свідомих спонукань, духовно-моральних факторів, ціннісно-смыслових орієнтацій.

Релігійний феномен, як світоглядна позиція особи віруючого, пронизує всю її діяльність. Коли йдеться про релігійні відносини як засіб здійснення релігійної діяльності, то це не означає, що вони існують поряд з іншими відносинами (наприклад виробничими). Вони вмережені в усі компоненти життєдіяльності віруючого і визначають її зміст і спрямування, надають будь-якому її вияву релігійного забарвлення. В такому випадку будь-яку діяльнісну форму особи можна характеризувати як релігійну діяльність, адже вона - певна форма діяльності - санкціонована й натхненна божественною волею.

Релігія, як феномен, має свою ціннісно-смыслотворчу основу, свою ціннісну систему, яка реалізується засобом релігійної діяльності. Результати цієї діяльності утворюють системотворче ядро сутнісних якостей віруючої особи.

Саме тому релігійну діяльність можна розглядати як творчу діяльність, в межах якої відбувається не тільки духовне збагачення суспільства новими цінностями, а й самотворення людини як особистості.

Суттєвою рисою релігійної діяльності є доцільність. У виборі цілі суб'єкт релігійної діяльності керується не тільки особистими потребами, а й інтересами, які є вираженням залежності задоволення потреб від соціальних умов буття. Коли поняття «релігія» і «людська діяльність» відповідним чином збігаються, то слід говорити про релігійну діяльність, точніше про те, що людська діяльність на відповідному етапі свого розвитку стає релігійною.

Релігійну діяльність можна розглядати як діяльність з виробництва цінностей, що мають самодостатню значимість релігійності особи. Доречно було б пригадати концепцію цивілізаційного розвитку А.Тойнбі, який у основу цивілізації поклав саме релігійну належність.

Головним і визначальним елементом культури, її генеруючим і інтегруючим чинником, за Тойнбі, є релігія, що виконує роль «духовного начала», якому підпорядковані економічна і політична сфери життя.

Релігійна діяльність - особливий вид цілеспрямованої чуттєво-предметної діяльності людини. Але на відміну від інших форм людської життєдіяльності, змістом яких є аспект соціально-перетворюючий, спрямований на зміну суспільних відносин на засвоєння і перетворення природних і соціальних об'єктів, метою релігійної діяльності є засвоєння і усталене збереження інваріантності релігійних відносин. Якщо суспільна діяльність спрямована на перетворення природного середовища і соціальної дійсності у відповідності з цілями, інтересами і потребами людини, то, релігійна діяльність забезпечує підпорядкування цілей, інтересів і потреб людини певній системі релігійних відносин.

Релігійні відносини, як системне утворення, оперують сукупністю засобів для «переходу» віруючого індивіда у надреальне субстанційне буття за допомогою підміни раціонального світосприйняття інформацією, генерованою актом віри. Особа, будучи структурним елементом системи релігійних відносин, набуває здатності постійно переступати межі наявного, знаходити абсолютне вирішення абсолютно нерозв'язних в системі суспільних відносин протиріч, виявляти раніше невідомі їй людські властивості, відчувати додаткові можливості для подолання життєвих конфліктів і проблем, отримувати нові знання про свій внутрішній світ. В такий спосіб відбувається духовно-практичне освоєння світу через віру. Підсумовуючи вищевикладене, доходимо висновків, що сприйняття предметної буттійної діяльності в її релігійній якості є умовою перетворення життя індивіда в релігійних об'єкт. Людина лише з відповідною релігійною чутливістю може бути учасником релігійних відносин. Тоді індивідуальна життєва траєкторія особи в релігійному відношенні є тим смисловим стрижнем, навколо якого об'єднуються в цілісній системі всі реалії її буття. Такі особистісні якості індивіда, як його унікальність, кінченість, неповторність, спонукають людину до постійного нового погляду на навколишній світ, до пошуків у ньому виправдання свого перебування на Землі. При цьому будь-який предмет навколишньої дійсності може стати для людини релігійним об'єктом, який спричиняє зміни ціннісних орієнтирів, світопереживання.

Характер різних видів діяльності залежить як від об'єктивних умов їхнього перебігу, так і від ціннісних орієнтацій суб'єкта, які складають аксіологію діяльності, спонукають особу до вибору відповідних цілей та засобів її діяльності, тобто визначають спосіб організації процесу їх самореалізації. Буває тож, що один і той же вид

діяльності, на перший погляд, несе в собі різне ціннісно-сміслові навантаження. А тому цей вид діяльності взятий в абстрактному відношенні не співпадатиме з його конкретними виявами.

Прикладом цього може бути відома притча. Коли трьох робітників, що перевозили цеглу (фактично виконували одне й те ж завдання) запитали, що вони роблять, то перший відповів: «Вожу цеглу», другий: «Заробляю гроші», третій: «Будую Храм». Як бачимо у засобах та результатах, здавалося б, одного й того ж виду діяльності реалізуються специфічні особистісні системи життєвих сенсів. Змістом діяльності в першому й другому випадку є виробництво, а в третьому вже можна говорити про релігійну діяльність.

Індивід вступає в релігійні відносини, постає як суб'єкт релігійної діяльності тоді, коли починає оціночно ставитись до своєї діяльності, переживати всі свої життєвотворчі компоненти в релігійній якості, яка виявляється своєрідним внутрішнім критерієм екзистенційного ставлення особи до світу.

Будь-який творчий акт особи - не що інше, як реалізація свідомо заданої нею життєвої траєкторії. Але ця траєкторія розвивається на тлі всього соціуму і є певною мірою від неї залежною. Іноді їх несумісність позбавляє особу можливості реалізувати свій потенціал в безпосередньо буттійних предметних формах і змушує її зосередитись на різних формах духовної творчості, зокрема в релігійному її вияві.

Релігійні відносини вплетені в усі компоненти життєдіяльності віруючого і відзначають її зміст і спрямування. В релігійній діяльності цілісність особистості стверджується взаємопереходами світоглядних установок в реальні вчинки особи, перетвореннями світоглядних питань у світоглядні проблеми і творчим вирішенням їх як в самому світогляді, так і в різноманітних особистих модифікаціях життєдіяльності. Індивід, реалізуючи в своїй діяльності свою сутність, стає творцем, тому й релігійна діяльність постає і як творча діяльність, детермінована сутнісними якістьми особи.